

3) Učinkovito se da ta ciklus učnih ur končati z diafilmom »Prežihov Voranc«, ki ga je pripravil in mu spremno besedilo napisal prof. Emil Cesar⁸. Zlasti če želimo poudariti pisanost Prežihovega pisateljskega, publicističnega in političnega dela pred vojno, med njo in po njej. Res da kot vsak diafilm tudi ta s svojim fiksiranim nizom slik vsiljuje svoj koncept, a temu se da odpomoči s škarjami. Bolj motijo komentarji k slikam, ki so najbrže literarno zgodovinsko neoporečni, a tipično pozitivistični⁹. Zato jih nikakor ne bomo brali. Šolski pozitivizem pomeni pri vseh predmetih slabokrvno pedagoško uradovanje, pri našem predmetu je to še huje in je nekaj, čemur moramo napovedati najodločnejši boj, če nam je kaj do umetnosti in če verujemo v njeno očlovečujoče poslanstvo.

Za zaključek: Je treba ob taki obravnavi še posebej izluščiti vzgojni smoter? Najbrže je to odveč, če upoštevamo, da je ta čas (pri 18-ih, 19-ih letih) mladostnikov posebni interes družbena in seveda tudi ožje politična stvarnost, izvirajoča iz zavesti, da je prišel čas, ko se mora integrirati v skupnost! Še več: »Delo, ustvarjalnost postaja sedaj (pri mladostniku — S. F.) prvobiten namen, ki zmore izpolnjevati posameznikov življenjski smisel«¹⁰. O delu predvsem pa smo govorili ves čas.

Božena Orožen

Gimnazija v Celju

POUČNI IZLET PO OSREDNJI ŠTAJERSKI

(Celje—Vojnik—Strmec—Vitanje—Stranice—Zreče (Skomarje)—Slovenske Konjice—Špitalič—Žički samostan—Slovenske Konjice—Frankolovo—Celje)¹

Zunanje geografsko obeležje tej poti dajeta Konjiška gora, ki je nekako v središču območja, in pa del južnega pohorskega pobočja.

Z opisanega področja ne izhajajo veliki besedni umetniki, predvsem pa ne taki, ki bi bili ustvarili leposlovno podobo pokrajine in ljudi. Le nekaj krajših del — zlasti pesmi — je povezanih s temi kraji. Kulturno obeležje v preteklosti pa daje našemu območju kar precejšnje število pesniških samoukov, nekakih bukovnikov, in prosvetno kulturnih delavcev, narodopiscev, zgodovinarjev, pedagoških ali nabožnih piscev. Deloma so bili ti posvetni izobraženci, predvsem učitelji, še

⁸ Diafilm je izdelal Sava film, Zavod za šolski in poučni film, Ljubljana, 1961.

⁹ Za primer navajam celotno besedilo k 21. sliki: VORANČEVO PARIŠKO STANOVANJE. V Parizu je stanoval Prežih v XIII. okraju, v ulici Charles Fourier, št. 31 bis. Hiša, dvojček, je enonadstropna, kar je v Parizu precejšnja redkost. Pisatelj je stanoval v prvem nadstropju. Tretje in četrto okno od leve sta bili okni njegovega stanovanja. Tu je preživel večino svojega pregnanstva v Franciji, tu je ustvaril večino svojih »Samorastnikov« in roman »Požganico« ter delal kot revolucionar.

¹⁰ Dr. Zlebnik: Psihologija otroka in mladostnika III, stran 242, DZS, Ljubljana, 1969.

¹ Ni potrebno, da je opisana pot celota zase. Mogoče jo je kombinirati z daljšo ekskurzijo, usmerjeno npr. proti Mariboru ali Ptujski gori in Ptuj, pri tem pa izpustiti kak skok vstran (Strmec—Vitanje, Zreče—Skomarje).

več pa je bilo duhovnikov, ki jih je v precejšnji meri pritegnil zgled Antona Martina Slomška. Verske nestrpnosti med njimi ne srečamo. Z današnjega stališča bolj drobno, za svoj čas pa važno kulturno delo je tudi odsev narodnostnih razmer, ki so bile na Štajerskem še veliko težje kot na Kranjskem. Zgovorno pripovedujejo o tem besede, s katerimi je okrajni predstojnik sprejel 1861. leta v Slovenski Bistrici (tudi za Konjice bi to moglo veljati) mladega zdravnika dr. Josipa Vošnjaka: »Prihajate iz Tomanije. Tukaj na Štajerskem noče ljudstvo nič vedeti o taki prenapetosti.« (Govoril je seveda nemško, pod prenapetostjo pa je mislil slovensko zavest.) Ali pa izjava drugega Nemca prav tako v 60-ih letih prejšnjega stoletja: »V petdesetih letih ne bo na Štajerskem nobenega Slovenca več.« (Oboje navaja Josip Vošnjak v Spominih I, 1905.) Kmalu po tem — proti koncu šestdesetih let — pa se je po zaslugi posameznih zavednih narodnih delavcev slovenska zavest kar precej razvila.

V vasi Arclina, malo pred Vojnikom, se je rodil polihistor *Jovan Žiga Popovič* (1705—1774), morda daljnji potomec uskokov. Njegov oče je bil graščinski uradnik, zato je po tradiciji njegova rojstna hiša »pri Flegarju« za potokom Hudinjo. V svojem glavnem delu *Untersuchungen vom Meere* — kjer je spregovoril tudi o slovenskem črkopisu — priznava, da je Slovenec iz »celjske četrti«. — Iz Arclina je bil tudi *Lovro Stepišnik* (1834—1912), nekak bukovnik, ki je kasneje bil mlinar pri Slovenski Bistrici in je zlasti pod vplivom tamkajšnjega zdravnika dr. Josipa Vošnjaka postal narodni buditelj v svojem kmečkem okolju in nabiralec ljudskega blaga (Šege in navade pri ženitovanjih). Vošnjak ga v romanu *Pobratimi* (1889) nekajkrat prikazuje kot originalnega Urha Dolinška, prvega narodnozavednega samouka v okolju.

Vojnik je trg že od 14. stoletja. Pod Avstro-Ogrsko so mu dajali nekateri premožni tržani nemškutarski značaj, kar pa velja tudi za Vitanje in Slovenske Konjice. — V Vojniku se je rodil in kot župnik preživel večji del življenja *Gašper Rupnik* (1714—1790), pisec versko vzgojnih pesmi. Uporabljal je govorico tega okolja in si prizadeval, da bi bil razumljiv kmečkim ljudem. — Le krajši čas je v Vojniku služboval Slomškov prijatelj *Jakob Strašek* (1796—1830), ki je morda tudi spodbudil Slomška k pisanju. Njegove pesmi so izšle v Ahaclovi zbirki *Pesmi po Koroškim inu Štajerskim* znane. — Ob koncu strnjenega trškega naselja, v hiši št. 10, se je rodil pisatelj *Igo Kaš* (1853—1910). Bil je oficir kakor njegov sodobnik Podlimbarski. Med službovanjem v Dalmaciji je dobil pobude za fabulativno razgibane, a psihološko nepoglobljene zgodbe o ribičih, tihotapcih — Dalmatinske povesti (LZ 1891-92, v knjigi 1920). — Velik del življenja je prebil v Vojniku *Anton Brezovnik* (1863—1923), šolnik, narodni gospodar, soustanovitelj učiteljskega lista *Popotnik*, sodelavec Slovenskega naroda ter ljudski in mladinski pisatelj. Njegova knjiga *Šaljivi Slovenec* (prvič 1884) je bila priljubljeno berilo v številnih kmečkih domovih.

V Višnji vasi blizu odcepa ceste proti Dobrni se je rodil *Anton Dokler* (1871), klasični filolog, prevajalec in pisec grško-slovenskega slovarja.

Strmec leži ob potoku Hudinji ob križišču cest Vojnik—Dobrna—Vitanje. Starejše ime za vas je Nova cerkev. — V kapeli ob cesti je stal gotski kip patrona sv. Lenarta (razstavljen na razstavi gotске plastike v Ljubljani); odslej bo v cerkvi. — V župniji, nekoč prafari, so službovali zapovrstjo kar štirje za

slovensko kulturo pomembni možje. Prvi je bil Celjan *Frančišek Ksaverij Gorjup* (1721—1781). Ta je prvi med duhovniki v celjskem okolišu začutil potrebo po pisanju nabožnih spisov v slovenščini. Pisal je tekste za cerkveno bratovščino in razlago nedeljskih evangelijev v narečju celjskega območja, a ne brez stikov z osrednjim knjižnim jezikom. — Njegov naslednik je bil Kraševac *Jožef Anton Jakomini* (1755—1830). Pisal je cerkvene spise ne le v latinščini, ampak tudi v slovenščini in je bil začetnik nedeljskih šol na Štajerskem. — Njemu je bil za kaplana dodeljen mladi *Anton Martin Slomšek*. V Novo cerkev je prišel z Bizeljskega 1827. leta, po dveh letih in pol pa je postal spiritual v celovškem bogoslovju. V Novi cerkvi je zaslovel kot prepričljiv cerkveni govornik, po lastnih besedah pa so bile resnemu, a tudi veselemu Štajercu takrat tudi »muze prijateljice«. Zložil je kakih štirideset pesmi, med njimi znano Večernico (»Glejte, že sonce zahaja . . .«). Verjetno je z lastnim pesniškim delom pa s poučevanjem v nedeljski šoli spodbujal k pisanju posamezne kmečke ljudi pod južnimi obronki Pohorja, saj je bilo tu nekaj ljudskih pesnikov. — Kasneje je bil tu kaplan *Mihael Stojan* (1804—1863). Njega je prav Slomšek na celovškem bogoslovju vnel za literarno delo, predvsem nabožno in poljudno poučno pisanje. Urejal je tudi Drobotnice, a vse to šele pozneje, ko je bil že v Braslovčah. — Skoraj štirideset let je tu služboval kot župnik in dekan politik *Lavoslav Gregorec* (1839—1924) iz Desternika. Bil je že profesor teologije v Mariboru, a se je zaradi nastopa proti nemškutarjem zameril škofu Stepišniku in ta ga je poslal v Novo cerkev. V tem času je postal poslanec v državnem zboru in je zastopal odločno narodno stališče. Med drugim je zahteval enakopravnost slovenščine z nemščino v šolah in uradih na slovenskem delu Koroškega in Štajerskega. — V Strmcu se je rodil *Radoslav Škoflek* (1840—1907), ki je bil kot učitelj na Štajerskem naradnoobrambni delavec, zlasti ustanovitelj pevskih društev.

Ob Hudinji pelje cesta proti soteski med Stenico in Paškim Kozjakom. Od tod ime vasi *S o c k a* (soteska). Tu se je pozimi 1944. leta spustila z Lindeka XIV. divizija in si utrla pot na Paški Kozjak.

V i t a n j e leži v kotlini pod južnimi pobočji Pohorja, nekje ob trasi rimske ceste, ki je peljala mimo današnjega Slovenjega Gradca na Koroško v Virunum na Gosposvetskem polju. Gotska župna cerkev ima v ladji gotske freske, medtem ko so freske v presbiteriju iz zgodnje renesanse (simboli evangelistov, angeli, rastlinska ornamentika). — Tu je župnikoval in umrl Vodnikov sodobnik jožefinec *Andrej Čebul* (1758—1839) iz Guštanja Še pred prihodom v Vitanje je napisal slovensko-nemški slovar *Enu malu besediše*. — V drugi polovici 19. stoletja je tu živel krojač *Gregor Gorenšek*, »pohorski pevec«, kot se je imenoval, eden tistih, ki jih je pridobil za zlaganje verzov kaplan Slomšek. Zlagal in ustno je širil predvsem cerkvene pesmi. — Vitanje je bilo prvo kazensko službeno mesto *Antona Aškerc*a (1891—1892). Zaradi vzdušja v nemškutarskem in duhovno omejenem trškem gnezdu se je počutil posebno osamljenega, »Anton puščavnik« se je imenoval in zapisal: »Rezonance treba, duševne rezonance, ako človek hoče kaj pametnega spraviti mej svet. Človek pa, ki je obsojen živeti v popolni samoti, mora prej ali slej — pokmetiti se in polagoma umreti na duhu. »Zdaj je Aškerc začel kljubovati udarcem kritike, kot pesnik pa nazadovati. Iz Vitanja je odšel službovat v Šmarjeto pri Rimskih Toplicah.

Skozi Zreče, oddaljene dva kilometra od ceste Celje—Maribor, pelje cesta v gorsko vasico Skomarje na južnem pobočju Pohorja. V vasi je bil doma najboljši ljudski pevec tega območja — *Jurij Vodovnik* (1791—1858). Svoj domači kraj je hudomušno označil kot »cokelburg«: »Blagor teb', skomarska fara! / Tam je še navada stara: / tista vas je Cokelburg, / taj nikdar ne pride Turk.« Pod šolo so mu leta 1955 postavili spomenik s postavo gozdnega delavca — tesarja. Bronasti košek na podnožju spomenika je nekak simbol za pevca, ki je z raztrganim košem hodil okrog in zapel: »Zdaj pa že komaj nosim / ta stari znucani koš, / prijatle moje prosim, / da b'dali vsak en groš, / kedar ta košek zapustim, / da b'strili za menoj spomin.« Jurij je bil sin tesarja, sam je bil cerkovnik in tkalec (»veliko platna sem natkal, še več sem pesmi osnoval«). Obhodil je Dravinjsko, Mislinjsko, Šaleško in Savinjsko dolino, bil je tudi na Gorenjskem in širil svoje pesmi, šegave, a tudi kritične. V njih poje o lastnem življenju in o življenju pohorskega kmeta, ki trdo dela pa pije, posmehuje se vaščanom sosednjega Resnika, pikro govori o bližnjih tržanih (npr. o vojniških in vitanjskih mesarjih). Neposrednost pesmi, njih realnost in domačnost so ljudem gotovo zelo ugajale, da so si pesmi zapisovali že za Vodovnikovega življenja; njegova pesniška avtobiografija (Pesem od Jurija Vodovnika) pa je ohranjena v več kot tridesetih inačicah. O odzivnosti Vodovnikovih pesmi na južnem Pohorju priča tudi to, da je nekatere vsaj še 1955. leta — skoraj sto let po pevčevi smrti — pel neki star oglar in se spremljal na harmoniki (poroča Fran Mišič). Na cerkvi je plošča Vodovniku v spomin. Ta je dalj časa živel nad cerkvijo v mežnariji, »raztrgani kočuri« (zdaj je tu počitniška hišica). Na Vodovnikovem grobu je manjša plošča iz leta 1859. Zanimivo je, da so denar zanjo zbrali gozdarji, drvarji, kočarji, to je dokaz, da so ga imeli za svojega. — V zadnjih letih Vodovnikovega življenja je na Skomarju služboval *Janez Arlič*, duhovnik Slomškovega kroga, ki je tudi sam zlagal pesmi in po Vodovnikovi smrti prvi opozoril slovensko javnost na tega ljudskega pevca.

Na poti proti Konjicam nas na jugu spremlja pobočje Konjiške gore. Po ljudski pripovedki živi v močvirju na vrhu zmaj. Da ne bi prilezel na dan in povzročil povodnji, so mu morali nositi v žrtev otroke oz. vsak petek brati mašo. Včasih pa vendarle prileze iz brloga in takrat se razvname strašna nevihta. To je izhodišče za Aškerčevo pesem *Zmaj* v ciklu *Stara pravda*. Aškerc je socialni moment v njej povezal še z nacionalnim, protinemškim (»... golt večno je lačni odpiral — otroke slovenske požiral.« »Sovražnikom našim gorje! Na nje zmaj srditi prihruje, s Konjiško goroj jih podsuje«). — Motiv o zmaju je uporabil tudi konjiški rojak Branko Rudolf v lutkovni igrici *Konjiške gore zmaj*. — Najbrž je navsezadnje pripovedka o tem zmaju tudi v ozadju bridko kritične pesmi *Zmajčki pesniškega samouka Jožeta Marinka* iz Loč (zbirka *Pisano spominsko cvetje*, 1971): Nekoč je bil en sam zmaj, zdaj je več takih zmajčkov, ki bi se radi redili na kmetov račun.

Nad cesto proti Konjicam se je v vasi Zreče rodil *Jakob Pukl* (1849—1913). Na Dunaju je podpiral slovenske visokošolce, med njimi Ivana Cankarja. Ta je sodeloval pri Puklovem listu *Die Süden*.

Pod Konjiško goro ob Dravinji leži trg Slovenske Konjice. Na severu so vinorodne gričevnate Škalce, v ozadju pa Pohorje. Naselbina je zrasla pod

Starim gradom. Razvaline se s ceste dobro vidijo. V 17. stoletju je bil lastnik gradu Ivan Erazem Tattenbach, udeleženec zrinjsko-frankopanske zarote. To je glavna oseba Jurčičeve zgodovinske povesti Ivan Erazem Tattenbach (1873). Del zgodbe se odvija v Konjicah. Okolje, četudi morda ne samih Konjic, je Jurčič spoznal, ko je leta 1872 obiskal Josipa Vošnjaka, takrat zdravnika v Slovenski Bistrici. Bila sta v Vošnjakovem vinogradu na Visolah nad Bistrico. Takrat se je pozanimal, kje so Konjice. Na Visole je postavil v povesti skriven posvet nekaterih zarotnikov. Na konjiškem gradu pa — pripoveduje — je čakala Tattenbachova žena in mu po vrnitvi očitala, da ga častihlepje odteguje njej in sinu. V grajski ječi je zaprt — po Jurčiču — Tattenbachov tajnik Ribelj, ki mu je grof prevzel in uničil dekle. Ko je izpuščen, iz maščevanja izda gospodarja. — Pri Konjicah — po izročilu na župnijskem travniku — je bilo 1515. leta veliko zborovanje spodnještajerskih kmečkih upornikov. Izbrali so tristočlansko vodstvo upora. Zastopniki deželnega glavarja Dietrichsteina pa so dosegli njihovo odločitev, da bodo najprej poslali odposlance k cesarju (Aškerčeva pesem Pred cesarjem). Tako so vnesli razdor med uporne kmete. Ta tabor opisuje Jože Pahor v romanu Matija Gorjan (1940) in pošlje nanj svojega izmišljenega junaka Gorjana, sina dolenskega kmeta svobodnjaka, maščevalca, dušo uporniškega gibanja. — Od 16. stoletja dalje se je v Konjicah rodilo ali vsaj nekaj časa živelo več mož, ki so tako ali drugače zapisani v našo kulturno zgodovino. — Pred nastopom protestantizma je morda tu deloval (kot menda tudi drugod po Štajerskem) neki duhovnik glagoljaš (Kovačič, Slovenska Štajerska in Prekmurje, 1926). — V 16. stoletju je v Konjicah živel stavbar *Peter Anton Pigrato*, ki je napravil načrt za protestantsko cerkev v Golčah pri Žalcu, najpomembnejšo protestantsko stavbo na Slovenskem. — Od tod je bil doma in tudi živel je tu dalj časa duhovnik *Jurij Hauptmanič* (ali Hauptman) iz 17. stoletja. Ko je služboval na Hajdini pri Ptuj, je doživel epidemijo kuge in to je opisal v latinski pesmi. Ta je predstavljala osnovo za Meškovo zgodovinsko povest Črna smrt. Hauptmanič nastopa v povesti tudi sam kot kaplan Hauptman. — Zanimiva oseba v 18. stoletju je bil *Janez Kupertin Naveršnik* (1775), tu se je rodil, bil okrožni komisar v Zadru ter se kot upokojenec spet vrnil v rojstni kraj. Bil je navdušen nad idejami francoske revolucije, a kljub temu menda ni zagovarjal miselnosti slovenskih prosvetlencev (Kidrič). — Petnajst zadnjih let življenja je bil konjiški župnik *Jožef Rozman* (1812—1874), pisec šolskih in nabožnih knjig, več let urednik Drobtnic. Bil je med ustanovnimi člani Slovenske matice in celjske čitalnice. — V Konjicah (na Prežigalu) se je rodil dr. *Jožef Pajek* (1843—1893), nabiralec narodnega blaga in zgodovinar (Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev, 1884). — Iz koroškega rodu izhaja *Domicijan Serajnik* (rojen v Šentjakobu v Rožu 1847). V Konjicah je deloval kot učitelj in pevec. — Tudi *Anton Godec*. Konjičan po rodu (rojen 1866), je bil učitelj, pisal pa je prirodoslovne spise. — Zadnji del življenja je v Konjicah preživel duhovnik *Pankracij Gregorc* (1867—1920). Pesmi je objavljajl v Ljubljanskem zvonu, pisal pa je tudi legende in ljudske povesti za Mohorjevo družbo. — V Konjicah je doma kulturniški rod *Rudolfov*. To so *Ivan* (1855—1942), odvetnik ter narodni buditelj, in njegovi otroci: *Ivo* (1893), avtor več uglasbenih pesmi, *Vida* (1900), otroška pesnica in pisateljica, ter *Branko* (1904), pisatelj, pesnik, kritik, publicist. S Konjicami ter štajerskim svetom pod Pohorjem je povezana njegova pesniška zbirka *Zveгла pote-puhova* (1960). Pesmi so zložene v štajerskem narečju in ustvarjajo videz, da so

nastajale od 16. do 19. stoletja kot delo ljudskih pevcev — potepuhov, kmetov, zeliščaric, vojni invalidov. V eni od njih (Stara zeliščarica klopoče) je pesnik uporabil verze, ki jih je slišal kot otrok od domače dekle. V rojstnem kraju je Branko Rudolf zložil še pesem Večerna zbranstvo (zbirka Svet in jaz, 1954) — izpoved vedrega, sproščenega občutja sredi umirjene narave. — Konjice (sedanja pošta) so rojstni kraj *Ivana Minattija* (1924). Rodil se je kot tretji, najmlajši sin v zavedni in kulturno razgibani družini geometra. Še v pesnikovih otroških letih pa se je družina preselila v Slovenj Gradec.

Iz bližnje vasi *Tepanje* izhaja *Mihael Napotnik* (1850—1922), kasneje lavantinski škof. Ukvarjal pa se je tudi z literarnim delom (Kratek pregled bosanskega slovstva, razprava o žičkem kartuzijanskem pesniku Filipu, spis o krajevnih imenih iz konjiške okolice). — Iz istega rodu je *Josip Napotnik* (1886—1947), prevajalec iz francoščine, v zrelih letih tudi pesnik (po smrti je izšel v Celjskem zborniku 1951 njegov sonetni venec *Ex Ponto*, napisan v izgnanstvu v Srbiji).

V Čadramu pri Oplotnici tik pod Pohorjem se je rodila *Anica Černejeva* (1900—1944), otroška pesnica. Umrla je v nemškem taborišču.

Vozimo se ob robu Konjiške gore skozi vas *Žiče* ob potoku Žičnici proti nekdanjemu prebivališču kartuzijancev. Ime vasi *Špitalič* kaže na vlogo tega kraja v srednjem veku. Do 15. stoletja je bil tu t. i. spodnji samostan za samostanske brate. Tu so bila gospodarska poslopja ter gostišče — hospital (*Špitalič*), kjer je deloval tudi lekarnar. O samostanskih poslopih ni sledu, pri razkopavanju tal pa odkrivajo kamene iz nekdanjega samostana. Stara pa je cerkev (zvonik je poznejši), v njej najpomembnejši je glavni portal iz konca 12. stoletja v romansko-gotskem slogu (kapiteli z brstnimi listi, reliefi Jagnjeta s križem). Po mneneju umetnostnega zgodovinarja Zadnikarja sodi ta portal med prve umetnostne spomenike v srednji Evropi. — Okoli župnišča, deloma tudi v gostišču ob gornjem samostanu se večinoma snuje povest *Za bratoljubje* (1901) sicer neznanega pisca *Janka Iskrača Drameljskega*. To je naivna narodno spodbudna povest iz sodobnosti v geslu: za boga in narod. *Špitalič* se v povesti imenuje Tolsti grič.

Do razvalin *Žičkega*, nekoč Gornjega samostana sta le še dva kilometra. Samostan je zrasel v samotnem dolinskem kotu. Nalogi menihov sta namreč bili premišljevanje in molitev, ne pa delo z verniki, zato so vsi kartuzijanski samostani morali stati v odmaknjenih predelih. Ta kartuzija ni najstarejša le na slovenskih tleh, ampak v vseh neromanskih deželah. Ustanovljena je bila okrog leta 1160 in je delovala dobrih šest sto let. Ukinil jo je Jožef II. 1782. leta. Njen ustanovitelj je bil štajerski mejni grof Otokar. Prvotno so predel imenovali Dolina sv. Janeza, šele nato se ga je po vasi *Žiče* oprijelo ime *Žički samostan*. O nastanku samostana govorita dve med sabo povezani legendi: Vojvoda Otokar je po napornem lovu na košuto zaspal pod drevesom. Prikazal se mu je sveti Janez in mu naročil, naj sezida samostan na kraju, kjer je izginila košuta. Zajec, ki so ga spodili lovci, je skočil vojvodi v naročje, zato so kartuzijo imenovali po njem. Ta del zgodbe je povezan z nemškim imenom za samostan — *Seizkloster*. Ime je uporabil tudi Aškerc v Listu iz kronike zajčke. — O samostanu, njegovem nastanku, življenju menihov in propadu poljudno pripoveduje *Slom-*

šek v Drobtnicah 1862 (Otokar V., štajerski mejni grof, ustanovnik žičkega samostana kartuzijanskega na Slovenskem). Tu objavlja tudi pesem Tužne solze na groblji samostana zajčkega; gre za prepesnitev nemške pesmi, ki jo je zložil celjski profesor Gabriel Seidl (Die Karthäuser zu Seiz, Steiermärkische Zeitschrift 1835). — V srednjem veku je živel v samostanu več piscev, saj je pisanje in prepisovanje knjig spadalo k dolžnostim kartuzijancev. Tako sta v 14. stoletju pisala latinske pesmi o Mariji brat *Filip* in prior *Konrad Heimburški*. — Kakor v Stično tako je menda tudi sem v 15. stoletju pribežal pred husiti češki menih (kartuzijanci in cisterijanci so bili najhujši nasprotniki husitov, zato so ti najbolj rušili prav njihove samostane). Takrat je tu nastal rokopis pasijonske pesmi v češčini. Pisec je morda mislil, da jo bo kdo prevedel v slovenščino in jo bodo peli, pa jo je opremil z notami. — Anton Aškerc je s pesmijo List iz kronike Zajčke izzval Mahničeve in Lampetove napade, a je podatek o razpuščenih morali kartuzijancev v reformacijski dobi črpal iz brošure mariborskega škofa Stepišnika (Das Karthäuser Kloster Seiz, 1884). Zato je Fran Levec pisal Kersniku, ki je za Ljubljanski zvon pripravljal oceno Balad in romanc: »Krasno bi bilo, ko bi s *škofovo palico* mogli po gobcu dati Mahniču in Lampetu.« Kersnik je res v oceni obsežno citiral Stepišnika. — Med razvalinami je več mest, kjer najdemo neposredne asociacije z Aškerčevo pesmijo: visoko cerkveno zidovje; na južni strani prizidana t. i. Otokarjeva kapela, kjer je v prvem nadstropju bila knjižnica (o bogati samostanski knjižnici — okoli 2000 knjig z obsežno medicinsko in lekarniško literaturo — govori že Italijan Paolo Santonino, ki je 1487. leta spremljal škofa vizitatorja in je v Itinerariju opisal vse, kar so videli in doživeli); na severni strani pa temelji refektorija in ostanki obokov, za katerimi slutimo nekdanjo klet (tudi o razsežnih vinskih kletih, polnih vina, poroča že Santonino).

Ko se vozimo iz Konjic proti Celju, opazimo blizu Stranic ob cesti dva skupna grobova frankolovskih žrtev. V *T e s n i* (malo bliže Frankolovemu) je 2. februarja 1945. leta partizanska zaseda napadla kolono SS policijskega bataljona in pri tem smrtno ranila okrožnega vodjo Tonija Dorfmeistra. Iz maščevanja so Nemci v popolni tajnosti izvedli 12. februarja frankolovski zločin. Na jablane ob cesti so obesili 98 talcev, enega so ustrelili na begu, stotega, določenega za smrt, pa so kasneje ustrelili blizu Celja. Najmlajši talec je bil star šestnajst, najstarejši štiriinšestdeset let. (Glej knjigo Staneta Terčaka Frankolovski zločin, 1971!)

Malce nad Frankolovim so na strmem hribu razvaline gradu *Lindek* (lepo se vidijo s celjske strani). Tod se je prebijala XIV. divizija. Prišla je sem od Dramelj pri Šentjurju, ker je vodič — domačin nekoliko zašel in jo pripeljal na cesto pri Frankolovem, namesto više, da bi lahko odšli na Pohorje. Ob razvalinah (spominska plošča) so se skrajno izčrpani ves dan tolkli z Nemci, ponoči pa so se prebili proti Paškemu Kozjaku, ker je bil preboj proti Pohorju čez cesto Vitanje—Stranice nemogoč. (Glej prikaz tega dela pohoda v Živem zidu Staneta Terčaka in v romanu Miška Kranjca Za svetlimi obzorji — Bele so vse poti v poglavjih: Samo majhna pomota, Pesem uničevanja in pesem življenja, Intermezzo — Usodno srečanje).

V začetku Frankolovega se odcepi cesta v Črešnjice na pobočje Konjiške gore. Na tej poti je *Bezenškovo Bukovje*, rojstna vas *Antona Bezenška*

(1854—1915), utemeljitelja slovanske, zlasti bolgarske stenografije. Ker je več kot polovico življenja preživel v Bolgariji, je bil pospeševalec bolgarsko-slovenskih kulturnih stikov, Bolgare je prvi seznanjal predvsem z Antonom Aškercem, svojim tovarišem iz gimnazijskih let.

V Frankolovem (blizu nove šole) je bil rojen kmet-pesnik samouk Jožef Iskrač — Frankolski (1836—1900). Napisal je dve obsežni epski pesnitvi: Veronika Deseniška in Petrovska Mati božja.

Zapiski, ocene in poročila

O JEZIKOVNEM IN STILISTIČNEM DELU UČNEGA NAČRTA SLOVENŠČINE ZA GIMNAZIJE*

Z odločbo III-47/8-72, ki jo je 20. 3. 1972 podpisal direktor Zavoda za šolstvo SR Slovenije, prof. Boris Lipužič, je bil za predsednika komisije za slovenski jezik (jezikovni del) imenovan dr. Jože Toporišič, izredni profesor FF v Ljubljani, in sicer sporazumno s predsednikom osrednje in plenarne komisije za pripravo vsebinskih izboljšav za delo gimnazij v SR Sloveniji, univ. prof. dr. Vladom Schmidtom. To se je zgodilo na podlagi dogovora med imenovanimi profesorjema, katerih prvi je predlagal drugemu, da se prvotna enotna komisija za predmet slovenski jezik razdeli na dva dela: v njen literarnozgodovinski del (za katerega je bilo imenovanih dovolj članov) in v jezikovno-stilističnega, v katerega bi iz prvotne skupne komisije prešla prof. PA Janko Čar in prof. (pozneje univ. predavateljica) Darja Rotar, na novo pa bi bili pritegnjeni še: prof. PA Francka Varl, prof. Minka Kuclar in prof. Marija Gerdina; prof. Miha Feguš bi bil njen od zavoda določen tajnik. Ta sestav komisije je bil potrjen z odločbo III/47/22-72 z dne 19. 4. 1972, prav tako od direktorja Zavoda.

Delni komisiji sta se nato lotili revizije dotedanjega učnega načrta za gimnazije, večinoma na ločenih sejah. Prva seja (plenarna, 23. 5. 1973), nato jeseni oktobra (spet plenarna): tu sta bila tematično razmejena jezikovno-stilistični in literarnozgodovinski oz. -teoretični del predmeta, določeno pa je bilo tudi novo razmerje razpoložljivih učnih ur predmeta slovenski jezik za jezik in leposlovje. Glede prvega je bilo sklenjeno, da v okviru t. i. jezikovnega pouka ostanejo poleg slovnice še zgodovina knjižnega

jezika, praktično sporočanje in stilistika ter stilna interpretacija besedil; razmerje učnih ur naj bi bilo 2:3 za jezik proti književnosti.

Nato so bile redne, načeloma 14-dnevne seje delnih komisij. Komisija za jezik in stilistiko se je do aprila 1973 sestala okrog 20-krat, nato pa je bila še ena plenarna seja. — Na željo direktorja Zavoda z dne 27. 3. 1973 je predsednik delne komisije za jezik poslal Zavodu 28. marca 1973 naslednje poročilo o dotedanjem delu komisije za jezik:

Poročilo o izdelavi učnega načrta za pouk slovenskega jezika

Po predhodnem plenarnem zasedanju celotne komisije za slovenski jezik in književnost v pozni pomladi 1972 se je komisija začela s šolskim letom 1972/73 v svojem delu za jezik in stilistiko redno sestajala vsakih 14 dni na povprečno štiri- do štiriinpolurnih delovnih sejah, med semestralnimi počitnicami pa so bile dodatne pogostejše seje v polnem in posebej še v omejenem sestavu komisije. Ljubljanski člani komisije so se sej udeleževali brez izostanka, mariborska člana pa sta bila v glavnem prisotna izmenično; v zadnjem času pa se je sej redno udeleževala prof. PA F. Varl. — Komisija je imela formalnega zapisničarja v prof. Fegušu, dejanskega odgovor-

* Uredništvo z objavo tega gradiva noče netiti nadaljnje polemike v zvezi z nastajanjem UN za slovenski jezik in književnost. S posredovalcem gradiva je bilo glede objave dogovorjeno že več kot pol leta, v tem obsegu pa ga natiskuje — tudi zoper propozicije JiS — na njegovo izrecno željo.